

RECENZII

Raimon Panikkar, *Opera Omnia*, ed. Milena Carrara Pavan, vol. I-III, Orbis Books, 2014-2016

Opera lui Raimon Panikkar este din păcate destul de puțin cunoscută în România. Dintre cele peste 400 de cărți și mai bine de 900 de articole ale acestui atât de important teolog și filosof al religiilor, în limba română s-au publicat până în prezent doar texte disparate, notabilă fiind traducerea în anul 2006 a lucrării *Între Dumnezeu și Cosmos*, la editura Herald, într-o bine cumpănită ediție semnată de către Cornelia Dumitru, o traducătoare cu o vastă experiență în tălmăcirea unor lucrări importante pentru studiul religiilor orientale și al istoriei religiilor în general.

Raimon Panikkar Alemany (1918-2010) a fost preot romano-catolic spaniol, teolog, filosof și probabil unul dintre cei mai de seamă specialiști în studiul comparat al religiilor din secolul XX-XXI. Născut într-o familie mixtă (tatăl – indian hindus originar din sudul Indiei, militant pentru libertate în timpul dominației coloniale; mama – de origine spaniolă, romano-catolică), a studiat la iezuiți, urmând ulterior cursuri de chimie, și filosofie la universități din Barcelon, Bonn și Madrid. În 1946 este hirotonit preot romano-catolic, devine doctor în filosofie al Universității din Madrid, iar în 1961 dobândește doctoratul în teologie la Universitatea Pontificală Lateran, Roma, cu un studiu comparat între sistemul de gândire al lui Thoma d'Aquino și interpretările la *Brahma Sutra* ale filosofului hindus de secol VIII, Adi Sankara. A susținut numeroase cursuri și conferințe la mari universități din Europa și din America de Nord, iar prin publicațiile sale a contribuit în mod fundamental la dezvoltarea dialogului interreligios, la studiul teologiei comparate și al fenomenologiei religiilor, propunând o perspectivă de abordare a fenomenului religios pe care el a denumit-o „intuiție cosmotheandrică” – reunind raporturile profunde dintre planurile Divin, Cosmic și Uman.

În ultima decadă a vieții sale, realizând dimensiunile operei sale și pe deplin conștient de importanța acesteia, Raimon Panikkar s-a preocupat de organizarea textelor sale într-o serie de volume tematice. În scopul gestionării și editării acestora, marele savant a ales-o pe Milena Carrara Pavan, în ideea de a se preocupa de pregătirea arhivelor, a corespondenței și a manuscriselor în vederea publicării.

Astfel, cu începere din anul 2014, în colaborare cu Vivarium și cu Orbis Books, debutează monumentală colecție Raimon Panikkar – *Opera Omnia*. Operă vastă a unui colegiu editorial coordonat de către Milena Carrara Pavan, colecția este structurată în 12 volume cuprinzând studiile lui Panikkar pe criterii tematice și diacronice. Astfel, primul volum, apărut în anul 2014 și intitulat *Misticism și spiritualitate* cuprinde două părți,

constituite în două tomuri numărând cca. 400 de pagini fiecare. Astfel, partea I: *Misticism – Deplinătatea Vieții* întrunește studiile lui Panikkar referitoare la înțelegerea fenomenului mistic, pe care el îl socotea a fi „cheia hermenutică indispensabilă” pentru asumarea și experierea unei vieți depline, prezentând o serie de meditații și argumente filosofice atât din tradiția occidentală, cât și din cea orientală. Partea a II-a: *Spiritualitate – Calea Vieții* juxtapune meditațiile spirituale ale filosofului religiilor, în care acesta abordează cu profunzime chestiunea clivajelor artificiale dintre concepțiile despre trup și suflet, imanent și transcendent, realitate umană și existență divină.

În anul 2015 au fost publicate următoarele două volume: *Religie și religii*, respectiv *Creștinism*. Volumul al II-lea, *Religie și religii*, prezintă gândirea lui Panikkar cu privire la evoluția și diversitatea fenomenului religios de-a lungul istoriei omenirii și în special în perioada contemporană. Privite sub această formă, studiile lui Panikkar în marginea fenomenului religios lasă să se întrevadă credința îndrăznească și nu în ultimul rând intens criticată a acestuia, într-o anume necesitate a pluralismului religiilor aflate în dialog, având ca temei ideea sa că nicio religie anume nu poate epuiza întreaga gamă a experienței umane. Din volumul al III-lea, *Creștinism*, a apărut până în prezent doar prima parte: *Tradiția creștină*, cca. 400 de pagini, cu index, glosar și apendice. Panikkar abordează în textele publicate aici o gamă întreagă de probleme fundamentale pentru studiul și înțelegerea creștinismului încă din perioada primară. De viu și actual interes sunt studiile referitoare la probleme contemporane, cum ar fi raportul dintre antropologia creștină și ideea de jertfă, rolul creștinismului ca unic mediator al mântuirii într-o lume atât de diversă și de pluralistă precum cea postmodernă, hermeneutica mântuirii în contextul eclezilogiei și eshatologiei creștine.

Partea a II-a a volumului dedicat creștinismului, intitulată *O christofanie*, va constitui de bună seamă un eveniment editorial deosebit al anului 2016, așteptat cu viu interes de către comunitatea academică internațională.

Cu toate diferențele de opinie și de perspectivă specifice lui Raimon Panikkar, personalitatea și opera acestuia au marcat domeniul istoriei și filosofiei religiilor de la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI în așa măsură încât creația sa nu mai poate fi ocolită. Din acest motiv, considerăm că o colecție precum Raimon Panikkar, *Opera Omnia* este vitală pentru studiul istoriei religiilor de aci încolo și, de ce nu, poate chiar pentru o mai bună înțelegere a sensului creștinismului în context contemporan. Volumele din *Opera Omnia* vor deveni cât de curând indispensabile în acest sens și, cum ele depășesc posibilitățile tinerilor studioși de la noi, ar fi atât de bine dacă ele ar putea fi achiziționate de către marile biblioteci și trecute în rândul lucrărilor de referință. De ce nu, poate chiar traduse în limba română.

Lect. Dr. Diac. Cătălin Vătămanu (ed.), *Vinul. Dar al lui Dumnezeu și Euharistie a Creației*, Editura Doxologia, Iași, 2015

Lucrarea aparține unui grup de tineri cercetători în câmpul studiilor biblice, mulți dintre ei masteranzi și doctoranzi ieșeni care, sub bagheta Lect. Dr. Diac. Cătălin Vătămanu, au însăilat roadele unei munci de cercetare de aproape un an, având în centrul preocupărilor simbolistica vinului în Sfintele Scripturi și valorificările ulterioare ale acestuia în domeniile principale ale teologiei și spiritualității iudeo-creștine. Trebuie să menționăm că acest grup de studii aparține Centrului de Cercetare în Teologie Ortodoxă „Filaret Scriban” al Facultății de Teologie „Pr. Dumitru Stăniloae” din Iași, întrunindu-se sub auspiciile programului B.I.B.L.I.A. (Biblia în Interpretarea Bisericii. Literatura Inspirată în Actualitate), program preocupat cu elaborarea, realizarea și dezvoltarea unor proiecte de cercetare specifice teologiei biblice. Pr. Dr. C. Vătămanu arată că proiectul care stă la baza acestui volum constituie o contribuție la Anul Omagial dedicat Sfintei Spovedanii și Sfintei Euharistii (2014). Opinia noastră este că avem de a face cu o întreprindere care depășește aceste limite, constituindu-se într-o lucrare cu șanse reale de a deveni o referință *sine qua non* în cercetarea simbolurilor biblice din România, atât prin caracterul ei științific și aplicat, cât și prin faptul că evidențiază și valorifică interferențele mai mult sau mai puțin vizibile nu doar dintre simbolurile biblice și celelalte ramuri ale teologiei, ci și între simbolurile biblice și cultura și civilizația seculare.

Volumul se deschide cu un cuvânt înainte semnat de către editor, care îl informează pe cititor cu privire la proiectul aflat la baza studiilor din volum. Primul capitol, *Delimitări teologice și conceptuale*, semnat de către Teodor Alin Grigoraș, plasează problematica oinologică în context geografic și lingvistic. Astfel, autorul prezintă succint geografia și clima Țării Sfinte, după care analizează o serie de lexeme (de ex. verbul ebr. *șata*, „a bea”) în evoluția semantică a acestuia de la concret, la abstract și până la sacramental și teologic. Capitolul al doilea, semnat de Ovidiu Manciuc și intitulat *Vinul în antichitate*, narează o interesantă, bine documentată și nu în ultimul rând o savuroasă istorie a vinului și a vinificației, de la primele atestări documentare în Orientul Mijlociu și până în antichitatea greco-romană. În capitolul al treilea, doctorandul Ioan-Lucian Radu vorbește despre *Vin în Israelul antic*, prin intermediul mai multor termeni care desemnează vinul extras din struguri, pe care le discută în context biblic. Capitolul se constituie într-o interesantă istorie a vinului pe teritoriul Palestinei biblice, așa cum transpare aceasta din paginile Sfintei Scripturi. Despre *Vin în cultul iudaic* vorbește mai departe drd. Mirel Gălușcă. Acesta pornește de la constatarea că vinul face parte încă de la început din categoria jertfelor nesângeroase, ca daruri închinare Domnului. Autorul studiază inclusiv câteva surse extrabiblice, care reglează uzul sacramental al vinului în vechiul Israel, după care observă cum

toate acestea își regăsesc corespondentul sintetic și recapitulativ în jertfa euharistică noutestamentară. Elena Prăvălici este cea care va discuta în următorul capitol despre vin în arealul culturii elenistice și greco-romane, remarcând apropierea semantică a termenilor elini care se referă la „vin” și la „casă/cămin”, apoi trece în revistă ocurențele noutestamentare mai importante ale acestora, subliniind importanța momentului Cana Galileii și prezintă vinul și vița de vie ca metafore ale vieții.

Capitolul șase ale volumului, *Vinul – binecuvântare sau blestem?*, semnat de către Bogdan Napa și lect. diac. dr. Cătălin Vătămanu strămută discuția în câmpul teologiei morale: băutură amănitoare, dar dulce, vinul solicită dreapta socoteală și asceza, răbdarea și persistența, precum și multe alte virtuți, încă din momentul semănării viei, apoi de-a lungul întregului proces de cultivare și până la degustare. Mai departe, Monahul Dionisie Țucă vorbește despre *Vin în viața liturgică a Bisericii*. Autorul trece în revistă uzul vinului ca materie liturgică în slujba proskomidiei, la sf. liturghie, la litie, la cununie, la înmormântare, etc. arătând cum în context liturgic dulceața vinului și plăcerea concretă pe care aceasta o procură se metamorfozează în dorire duhovnicească și pregustare a Împărăției. Același autor glosează, în capitolul opt, despre *Vin în literatura patristică și filocalică*, în tradiția morală și dogmatică a Bisericii. Astfel, aflăm aici despre uzul și abuzul de vin, despre amărăciunea beției și dulceața înfrânării, despre echilibru și dreaptă socoteală în textele autorilor patristici. Deosebit de interesantă tipologia vinului, așa cum este prezentată aici. Un amplu material și foarte bine documentat regăsim în capitolul nouă, semnat de către Ciprian Ivas, care scrie despre *Elemente interculturale în tradiția vinului*. Scris cu savoare și pe alocuri nu lipsit de fin umor, studiul prezintă vinul ca pe unul dintre fundamentele civilizației occidentale, în orice caz ca pe un ingredient esențial al acesteia. Țesătura Europei, așa cum e descrisă aici, pare a se intersecta la tot pasul cu istoria vinului, sub diversele aspecte ale acestuia: ca medicament, ca mijloc de socializare, ca marfă comercială, ca ofrandă zeilor, ca element de interculturalitate. Istoria vinului este prezentată din cele mai vechi timpuri, trecând prin Evul Mediu, Renaștere, epoca modernă, perioada celor două războaie mondiale, până în actualitate. O secțiune specială este dedicată istoriei vinului în Țările Române. Fără pretenții de exhaustivitate, studiul dlui. Ivas se poate constitui într-un adevărat vademecum, conținând cam tot ceea ce ar trebui să știe orice om cultivat despre vin.

Cartea se încheie cu o secțiune conclusivă semnată de către editor: *Vinul – Concluzia euharistică a unui simbol ecleziologic*. De fapt, este un adevărat studiu întemeiat pe izvoare patristice și ascetice, formulat într-un limbaj profund, care prezintă vinul ca simbol ce întrunește „binecuvântarea de har, venită de sus, catabasic, cu pământul, suport orizontal al vieții omului”: întâlnire a cerului cu pământul, a ploii cu bleșugul sublimată în

auriul strălucitor al bobului de strugure pârguit care se jertfește în teasc, vinul rămâne un simbol hristologic și antropologic fundamental.

Vinul. Dar al lui Dumnezeu și Euharistie a Creației, este o carte a bucuriei, ai cărei autori par a-și fi propus să cultive și rafineze cu ajutorul instrumentelor biblice și cărturărești conștiința că este bine și frumos să ne străduim ca fiecare în parte să fim prezenți, cât mai prezenți, la ospățul credinței, în Taina Împărăției. O carte pe care o recomandăm ca invitație de cinste la acest ospăț, o invitație ce conține atât meniul servit la acea masă, cât și eticheta și haina pe care suntem îmbrățișiți să o îmbrăcăm. Ne-ar fi bucurat, desigur, dacă volumul ar fi fost însoțit și de o cât de mică prezentare a autorilor. Fiind în mare majoritate tineri și foarte tineri cercetători, acest lucru ar fi fost de mare ajutor în receptarea rodului muncii lor academice, rod care, fără doar și poate, le face mare cinste. Nădărdăm ca în viitorul volum alcătuit de acest colectiv care promite atât de mult și de frumos, vom avea parte și de aceasta.

Ca o notă strict persoanlă, aș recomanda această carte nu doar celor preocupați de studiile biblice sau teologice. Îmi pare a fi o lectură obligatorie pentru oricine este preocupat sau este implicat într-un fel sau altul în oinologie sau în cultura vinului. O carte plină de substanță, care pune la dispoziția cititorului informații esențiale și, nu în ultimul rând, te ajută să privești cu alți ochi și să apreciezi diferit inclusiv vinul care ne împodobește masa sărbătorească. Încheind printr-o mică butadă, aș îndrăzni să spun că este asemenea unui cupaj cu un corp pronunțat, ușor fructat, cu un post gust lung și elegant, numai bun de savurat în deplină comuniune.

Pr. conf. univ. dr. Constantin JINGA